

Nederlands Bijbelgenootschap

Een nieuwe
vertaling

(p. 2)

De Startbijbel

(p. 3)

Een toevallige
ontmoeting

(p. 9)

De perestrojka in
Estland

(p. 10)

Het
bijbelgenootschap
en de R.K. Kerk

(p. 12)

KWARTAALBLAD
OVER

BIJBELWERK

8 de JAARGANG
JUNI 1989

2

MET ANDERE WOORDEN

Een nieuwe vertaling

Voor de derde maal in dit decennium verschijnt er een nieuwe bijbelvertaling.

In 1983 zag de *Groot Nieuws Bijbel* het licht, een vertaling in omgangstaal voor mensen die moeite hebben met de taal van de kerken en van de traditionele bijbelvertalingen.

Vorig jaar kwam *Het Boek* uit, een wat parafrase-achtige vertaling uit de hoek van de evangelisch gezinden die vooral gebruikt wordt naast bestaande vertalingen.

Dit najaar komt de *Startbijbel* uit. Eigenlijk is het geen complete bijbel, maar een bloemlezing daaruit.

Het kenmerkende van deze uitgave is dat (grote) delen van de bijbel vanuit de grondteksten opnieuw vertaald zijn voor een wel heel specifieke en ook beperkte doelgroep, de negen- tot dertien-jarigen. In voorgaande eeuwen speelde de bijbel een belangrijke rol bij het onderwijs. Op school en tijdens de catechisatie kregen kinderen zelf de bijbel in handen en leerden ze dat boek lezen. In deze eeuw werd de bijbel echter steeds meer een boek waaruit ouderen vertelden aan jongeren. De volwassene schoof ongemerkt tussen het kind en de bijbel.

De *Startbijbel* kan in die situatie verandering brengen. Het wordt weer mogelijk kinderen zelf met de bijbel te laten kennismaken. Daarom vroegen we een van de vertalers, dr. H.W. Hollander, deze komende uitgave in te leiden.

In zijn boekje 'Binnen ieders bereik' ¹ schreef Jan J. van Capelleveen al over de verhouding tussen de bijbelgenootschappen en de Rooms Katholieke Kerk. Hij dook opnieuw in de archieven en vond vergeten historisch materiaal.

¹ Kan gratis worden aangevraagd bij het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem.

MET ANDERE WOORDEN

Kwartaalblad over bijbelwerk
8e jaargang nr. 2, 1989

Uitgegeven door:
Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem
telefoon: 023 - 22 41 00
In samenwerking met:
Belgisch Bijbelgenootschap
Dautzenbergstraat 36
1050 Brussel
telefoon: 02 - 640 11 12 of 640 15 75.

Met Andere Woorden wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de bijbel.

Redactie: ds. W. van Galen,
dr. H.W. Hollander, dr. E.W. Tuinstra
en Jan J. van Capelleveen (eind-
redacteur).

Adreswijzigingen: Deze aanbrengen op de adresband van dit nummer en deze retour zenden aan:
Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem.
Telefonische meldingen via
nummer 023 - 22 41 00.

Giften voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de onkosten van dit blad kunnen gestort worden op giro 30 04 82 van het Nederlands Bijbelgenootschap te Haarlem met vermelding 'gift' of 'Met Andere Woorden'.

Nederlands Bijbelgenootschap

De Startbijbel

Kinderen laten kennismaken met de bijbel

door dr. H.W. Hollander

Jarenlang al ontvangt het Nederlands Bijbelgenootschap klachten van onderwijskrachten dat schoolkinderen niet in staat zijn zelf de bijbel te lezen. Zowel in de Statenvertaling als in de Vertaling-1951 zijn de zinnen te gecompliceerd, de woorden en formuleringen vaak te moeilijk, of zozeer verouderd dat ze onbekend zijn. Ook de Groot Nieuws Bijbel heeft daarin nauwelijks verbetering gebracht, omdat deze zich ook richt op volwassen lezers. Daarom publiceert het bijbelgenootschap dit jaar de *Startbijbel*, een keuze uit het oude en het nieuwe testament, speciaal uit de grondtalen vertaald voor negen tot dertien-jarigen. Voor een voorbeeld van deze vertaling zie de pagina's 6 en 7.

De *Startbijbel* is een uitgebreide bloemlezing, bedoeld om kinderen al jong zelf te laten kennismaken met de bijbel. Deze geheel nieuwe vertaling is gegroeid uit een experiment dat dateert uit het begin van 1976. Toen werd een vertaalgroep ingesteld om bij wijze van proef het eerste boek Samuël te vertalen uit de grondtekst in, wat genoemd werd, 'eenvoudig Nederlands'.

Serie deeluitgaafjes

Doel van deze proef was in de praktijk te toetsen of het inderdaad mogelijk was de bijbel te vertalen op een eenvoudig niveau en zowel mensen met lees-moeilijkheden als kinderen in de bovenbouw van de basisschool in staat te stellen zelf de bijbel te lezen. In 1977 verscheen de eerste uitgave in eenvoudig Nederlands, *Samuël en Saul* met de eerste vijftien hoofdstukken van het eerste boek Samuël.

De waardering voor deze uitgave was zo groot dat besloten werd een serie 'Bijbeluitgaven in eenvoudig Nederlands' te gaan uitgeven. In de volgende jaren verschenen deeltjes met vertalingen van de tweede helft van 1 Samuël, van 2 Samuël en van 1 Koningen.

Inmiddels was een tweede vertaalgroep in het leven geroepen met de opdracht de nieuwtestamentische boeken Lucas en Handelingen op eenzelfde manier uit de grondtekst te vertalen. Het resultaat was een viertal deeltjes, die net als de oudtestamentische deeluitgaven goed ontvangen werden.

Het bleek al gauw een bezwaar te zijn dat de serie opgebouwd was uit teveel kleinere deeluitgaven; zowel onderwijskrachten als ouders wilden liever meer bijbelgedeelten gebundeld zien.

Verlangen naar een bloemlezing

Langzamerhand kwam de gedachte op een bloemlezing uit de bijbel in eenvoudig Nederlands samen te stellen. Hiervoor werd een groot gedeelte van de reeds bestaande tekst geselecteerd en waar nodig (licht) herzien. Tegelijkertijd werd een aantal gedeelten uit andere bijbelboeken door de reeds bestaande en door nieuw gevormde vertaalgroepen vertaald. Om de doelgroep een zo goed mogelijk, representatief beeld te geven van de bijbel, werd niet alleen verhalende stof geselecteerd, maar werden ook gedeelten uit de profeten, psalmen, spreken, de nieuwtestamentische brieven en uit het boek Openbaring opgenomen. De uiteindelijke selectie is tot stand gekomen in overleg met theologen en onderwijsdeskundigen, terwijl ook een aantal godsdienstonderwijs-methoden geraadpleegd werd om een uitgave te verkrijgen die aansluit op een flink aantal van die methoden.

**Startbijbel
is geen
kinderbijbel**

Al in de vorige eeuw dwong de voor kinderen te moeilijke taal en voor hen vaak te moeilijk geachte inhoud van de bijbel zowel onderwijskrachten als ouders de bijbelverhalen aan kinderen te vertellen. Alleen al in ons land zijn er zo'n honderd verschillende kinderbijbels verschenen en daarvan wordt een tiental op grote schaal gekocht en gelezen. Al die kinderbijbels worden gekenmerkt door het feit dat de vertellers uit de complete bijbel een keuze maakten. De geselecteerde gedeelten werden niet vertaald, maar in eigen woorden naverteld. De wijze waarop vertellers selecteerden hing sterk af van de visie van de schrijver(s). Zo is het bijvoorbeeld opvallend dat in de achttiende eeuw kinderen vaak de spreuken van Salomo kregen aangeboden in de verwachting dat ze zo het een en ander van Salomo's wijsheid zouden overnemen. In onze tijd worden voor deze doelgroep vaak verhalende, historische gedeelten gekozen en dan vaak nog alleen die gedeelten die de schrijver voor zijn doel nodig denkt te hebben.

Door vervolgens de bijbeltekst na te vertellen, loopt de auteur het gevaar zijn eigen interpretatie in de vertelling te verweven. In de laatste jaren is meer dan eens op dat gevaar gewezen. Zie bijvoorbeeld *Kinderbijbels vergeleken*, een keuze uit de kinderbijbelbeschrijvingen van het Documentatiecentrum van het Bijbels Museum (Haarlem-Brussel 1985).

Tegenwoordig zijn echter veel pedagogen van mening dat kinderen van negen tot dertien jaar de bijbel het beste leren kennen door de teksten zelf te lezen. Ook al is het merendeel van de bijbelboeken niet geschreven voor kinderen; dat wil nog niet zeggen dat ze niet door hen gelezen kunnen of mogen worden! Zo bestaat er dan ook nu - en terecht - een groeiende vraag naar een goede, betrouwbare vertaling van de bijbel in voor kinderen verstaanbare taal.

**Startbijbel
is een
vertaling**

De *Startbijbel* is daarom een vertaling uit het Hebreeuws en het Grieks. Gekozen is voor het vertaalprincipe van 'functionele gelijkwaardigheid'. Deze vertaalmethode volgt de meest recente ontwikkelingen binnen de moderne (ver)taalwetenschap. Het gaat er daarbij om dat een tekst niet woord-voor-woord vertaald wordt, omdat dan de bedoeling van de oorspronkelijk auteur geweld kan worden aangedaan (zie ook pag. 7 in dit nummer van *Met Andere Woorden*). Toch is deze bijbelvertaalmethode minder nieuw dan sommige mensen denken. De kerkvader Hiëronymus sprak in dit verband al van een vertaling 'niet naar de woorden maar naar de zin van de tekst'. Zo zouden we het misschien nu niet meer zeggen, omdat een bijbelvertaler niet alleen maar in eigen woorden vertelt wat de oorspronkelijke schrijver bedoelde te zeggen, maar met zorg de woorden in zijn eigen taal kiest, opdat zij overdragen wat de woorden in de oorspronkelijke taal overdragen.

**Groot aantal
medewerkers**

Bij deze vertaalmethode nemen de vertalers niet alleen het Hebreeuws, Aramees en Grieks, de talen waarin de bijbel is geschreven, uiterst serieus, maar ook het Nederlands. Alle mogelijkheden van onze taal kunnen en moeten immers benut worden om de betekenis van de oorspronkelijke tekst in de vertaling weer te geven. Deze vertaalmethode neemt daarbij ook de lezer van de vertaling serieus, omdat met zijn culturele omstandigheden en kennisvermogen rekening wordt gehouden.

**Leesbaar,
niet altijd
eenvoudig**

Daarom bestonden de vertaalgroepen die aan de *Startbijbel* werkten niet alleen uit exegeten en kenners van de bijbelse talen, maar ook uit neerlandici en pedagogen. De laatsten overigens om de leesbaarheid te testen en het niveau van de taal te bewaken. Bij het totstandkomen van de tekst van de *Startbijbel* waren niet minder dan dertien medewerkers betrokken.

Terwille van de leesbaarheid en de begrijpelijkheid waren concessies bij het vertalen niet altijd te vermijden. Soms moest, omwille van de doelgroep, een bepaalde mededeling iets helderder worden weergegeven, of vond informatie, die in 'gewone' bijbelvertalingen in noten wordt opgenomen, zijn weg in de vertaling. Soms werd een tekst juist wat korter en eenvoudiger weergegeven. Maar deze 'ingrepen' zijn steeds weloverwogen, na uitvoerig beraad in de vertaalgroepen, uitgevoerd. Eigenzinnige, dogmatische of ideologische interpretaties werden hierbij niet toegestaan.

De *Startbijbel* blijft een bloemlezing voor een zeer specifieke doelgroep. Deze bijbeluitgave is bedoeld als een eerste eigen kennismaking met de bijbel, niet meer en niet minder. Niet alles behoeft voor deze leeftijdsgroep meteen en volledig tot zijn recht te komen. Ook is de *Startbijbel* niet bedoeld als een gewoon leesboek dat kinderen geheel zelfstandig kunnen lezen, de *Startbijbel* blijft een hulpmiddel op weg naar een later regelmatig bijbelgebruik.

Niet alles wat geschreven is, is even eenvoudig te lezen. Een studieboek is meestal moeilijker te lezen dan een advertentietekst. De leesbaarheid hangt nauw samen met de aard en de inhoud van een tekst. Maar ook de belangstelling van de lezer bepaalt sterk of hij de tekst goed leesbaar vindt. Leesbaarheid is daarom niet of nauwelijks te meten. Wel bestaan er mogelijkheden om een tekst leesbaarder te maken. Zo zijn kortere zinnen meestal gemakkelijker te lezen dan langere en kan een afwisseling van (enkele) langere zinnen met (vele) kortere een gunstig effect hebben. Ook kortere woorden met weinig lettergrepen zijn gewoonlijk gemakkelijker te lezen dan lange ingewikkelde woorden. Eveneens spelen zaken als actieve en passieve constructies, verwijzende voornaamwoorden en de volgorde van de woorden binnen een zin een rol ten aanzien van de leesbaarheid.

Bij de *Startbijbel* is veel aandacht geschonken aan een goede leesbaarheid. Bovendien zijn de teksten herhaaldelijk getoetst aan leesbaarheidsformules, zoals die van Flesch-Douma, van de leesindex-A en van Glimmerveen-Van der Werff. Het resultaat is dat de tekst geheel afgestemd is op het leesniveau van negen tot dertien-jarigen, hetzij kinderen, hetzij volwassenen die om welke reden dan ook moeite hebben met het lezen van teksten.

Al is echter de leesdrempel laag, inhoudelijk sluit de bijbeltekst op veel plaatsen weinig aan bij de huidige denk- en leefwereld van veel kinderen en volwassenen. Op zulke plaatsen vraagt de tekst dan ook een tamelijk hoog begripsniveau van de lezer. Pedagogisch gezien zal het dan ook aanbeveling verdienen om jonge mensen bij het lezen van de tekst te begeleiden. Dit zal thuis kunnen geschieden door ouders en familieleden en op school door de leerkrachten. Want de *Startbijbel* is bijzonder geschikt om gebruikt te worden bij het godsdienstonderricht op scholen.

(vervolg pag. 8)

- ² Zijn dienaar was niet meer dan een stekje in dorre grond. Hij was niet groot, hij viel niet op. Niemand lette op hem. Het was geen mens die wij belangrijk vinden.
- ³ Nee, het was iemand op wie mensen neerkijken, iemand met wie ze niets te maken willen hebben. Hij was een man die wist wat het is verdriet te hebben en pijn te lijden. We gingen hem uit de weg, we keken op hem neer. Hij was niets waard in onze ogen.
- ⁴ Toch heeft hij ons verdriet gedragen, toch heeft hij onze pijn doorstaan. Maar wij, wij dachten dat hij door God werd geslagen en vernederd.
- ⁵ Maar hij werd doodgestoken omdat wij tegen God ingaan. Hij werd vertrapt omdat wij verkeerd doen. De slagen die hij kreeg, brengen ons vrede. Zijn wonden genezen ons.
- ⁶ Wij dwaalden rond als schapen, allemaal; ieder van ons ging zijn eigen weg. Maar al onze schuld heeft de Heer hem laten dragen.
- ⁷ Hij werd geslagen, maar hij liet zich slaan. Hij deed zijn mond niet open. Hij hield zich stil als een lam dat naar de slachtbank gaat, als een schaap dat geschoren wordt.
- ⁸ Hij werd gevangengenomen en veroordeeld, en daarna ter dood gebracht. Geen mens die iets voor hem deed. Ja, hij werd uit het leven weggerukt. Dit moest hij meemaken, omdat zijn volk tegen God ingaat.
- ⁹ En hij werd bij misdadigers begraven, hij kreeg het graf van een boef. Hij die nooit iemand kwaad had gedaan, nooit iemand had bedrogen.
- ¹⁰ Maar het is de Heer zelf, die hem zo zwaar heeft laten lijden. Het was zijn wil. Zijn dienaar moest met zijn leven betalen voor alle fouten van de mensen. Daarom zal hij leven en zien dat veel mensen hem volgen. Door hem wordt de wil van de Heer uitgevoerd.
- ¹¹ Na alles wat hij doorstaan heeft, zal hij dit zien. Niets meer zal hij wensen.

De Heer zegt over hem: 'Mijn dienaar kent mij. Door hem zullen velen inzien wat een rechtvaardig mens is. Hij neemt de schulden van de mensen op zich.'

- ¹² Daarom geef ik hem een plaats onder de groten van de wereld. Ik zal hem veel macht geven, want hij is de dood niet ontvlucht. Ze behandelden hem als een misdadiger, maar hij nam de schuld van anderen op zich. Hij heeft voor misdadigers gebeden.'

**Verantwoorde
Illustraties**

(vervolg van pag. 5)

Niet alleen de tekst maar ook de illustraties moeten verantwoord zijn. Naar de wereld van de bijbel en ook naar de nieuwe lezersgroep toe. Getracht is om de vierkleuren-illustraties informatief ondersteunend en zo min mogelijk interpreterend te laten zijn.

Ze zijn opgenomen om het lezen te veraangename, maar ook om de tekst te verhelderen. Vandaar dat er bij het illustreren rekening is gehouden met de nieuwste archeologische vondsten, om de gebruikers van de *Startbijbel* een zo goed en zo volledig mogelijk beeld te geven van hoe het eens was.

Waarom wilden de discipelen Jezus straffen?

De Amerikaanse vertaalconsulent dr. Roger Omanson stond even met zijn mond vol tanden, toen een Ghanees hem vroeg: 'Waarom wilden de discipelen Jezus eigenlijk straffen? Hij was toch een man vol liefde?'

Uiteindelijk vroeg Omanson hem: 'Waarom denk je dat de discipelen Jezus wilden straffen?'

'Nou, dat staat toch in Matteüs 5. De discipelen kwamen om Jezus staan.'

'Maar daar wordt toch niet over straffen gesproken?'

'Natuurlijk wel. Als mensen een kring om iemand vormen, dan heeft hij gezondigd tegen de regels van de gemeenschap en moet hij gestraft worden.'

Pas toen beseftte Omanson dat mensen in dat taalgebied zich, door een fout in de vertaling, al jarenlang hadden afgevraagd wat Jezus eigenlijk misdaan had. De zendeling die deze Ghanese vertaling indertijd maakte, had heel letterlijk vertaald en bovendien nog uit het Engels en niet uit het Grieks. Daarom stond daar in die taal, 'De discipelen kwamen om Jezus staan,' in plaats van zoals in de Nederlandse omgangstaal: 'kwamen bij Jezus.'

Door de woorden letterlijk te vertalen, had hij ze in die taal een lading gegeven die ze noch in het Engels noch in het Grieks hadden en zo ongewild een beeld geschapen van Jezus als iemand die zich buiten de gemeenschap had gesteld.

Een toevallige ontmoeting?

door dr. Harm W. Hollander

In Lucas 17:11-19 lezen we over een ontmoeting van Jezus en tien melaatsen. Allen worden op weg naar de priesters 'rein'; één, een Samaritaan, komt terug om Jezus te bedanken. Is er hier sprake geweest van een toevallige ontmoeting of zijn de tien doelbewust naar Jezus toe gegaan in de hoop door hem genezen te worden?

Het Griekse werkwoord in vers 12 dat van de ontmoeting van Jezus en de tien melaatsen spreekt, *apantan*, wordt verrassenderwijze in de diverse (Nederlandse) vertalingen niet gelijkluidend weergegeven:

Verschillende vertalingen

1. Statenvertaling-Ed. 1977: '...ontmoetten Hem tien melaatse mannen...'
2. NBG-vertaling 1951: '...kwamen Hem tien melaatse mannen tegemoet...'
3. De Vries (1965): '...kwamen er tien melaatse mannen naar hem toe...'
4. Straat (1968): '...kwamen tien melaatse mannen op hem af...'
5. Vrijl (1970): '...kwamen er tien leprozen naar hem toe...'
6. WV (1975), KBS 1987: '...kwamen Hem tien melaatsen tegemoet...'
7. Groot Nieuws Bijbel (1983): '...kwam hij tien melaatsen tegen...'
8. Het Boek (1988): '... liepen tien melaatse mannen Hem tegemoet...'
9. Startbijbel (1989): '...kwamen er tien melaatsen op hem af...'

Toevallig of doelbewust?

De Statenvertaling geeft hier een constructie die in het Grieks wel maar in het Nederlands niet gebruikelijk is: vergelijk 'Toen zij het dorp binnenliep, ontmoette haar de buurman'. De keuze voor de weergave *ontmoeten* laat in het midden of het om een toevallige dan wel bewuste ontmoeting van de kant van de melaatsen gaat. Hetzelfde geldt ook voor *tegemoetkomen* (NBG '51, WV, KBS) en misschien in iets mindere mate voor *tegemoetlopen* (Het Boek). De Groot Nieuws Bijbel kiest duidelijk voor een toevallige ontmoeting: *tegenkomen*. De andere vertalingen, *op hem af komen* (Straat, Start-bijbel), *naar hem toe komen* (De Vries, Vrijl!), geloven in een doelbewuste actie van de tien. Een onderzoekje naar het semantische veld en het gebruik van het werkwoord *apantan* maakt duidelijk dat beide opties mogelijk zijn. Op de enige plaats in het nieuwe testament waar dit werkwoord verder voorkomt, Marcus 14:13 lijkt het om een toevallige ontmoeting te gaan - van de kant van de man wel te verstaan, niet in de ogen van Jezus cq. de evangelist. In 1 Samuël 25:20 (Septuagint), Josephus, Antiquitates 1, 179 en 6, 189 is van een doelbewuste ontmoeting sprake.

Enigszins vergelijkbare verhalen in de evangeliën, zoals bijvoorbeeld Lucas 7:1-10 of 8:40-56, maken het evenwel aannemelijk dat de melaatsen hier doelbewust op Jezus af komen. Dit wordt nog versterkt door de mededeling in vers 13, waaruit blijkt dat zij Jezus kenden en hoopten door hem genezen te worden.

De keuze van de vertaler

De vertaler staat dus voor een moeilijke keuze: vertaalt hij 'neutraal', laat hij het in het midden en kiest hij voor *tegemoetkomen*, of vertaalt hij 'gemarkeerd', meer expliciet, met *naar hem toe komen*, *op hem af komen*? Beide mogelijkheden zijn te verdedigen. Welke keuze een vertaler maakt, zal uiteindelijk afhangen van zijn opvattingen over het vertalen en over de bemiddelende rol die de vertaler speelt in het communicatieproces tussen de oorspronkelijke schrijver en de lezer van de vertaling.

De perestrojka in Estland

door dr. E.W. Tuinstra

In verband met nieuwe mogelijkheden voor bijbelwerk in de Sovjetunie bezocht dr. E.W. Tuinstra, als lid van een delegatie van de Wereldbond van Bijbelgenootschappen, van 4 tot en met 7 april Tallinn. Dit is de hoofdstad van Estland die vroeger ook wel Reval werd genoemd.

Het bezoek hield verband met de werkzaamheden waarvoor dr. Tuinstra voor een deel van zijn tijd door het Nederlands Bijbelgenootschap is uitgeleend aan de wereldbond. Hij gaat namelijk als vertaalconsulent bijbelvertalers in de Baltische staten begeleiden. Naar aanleiding van zijn bezoek schreef hij bijgaand artikel:

Als je Tallinn nadert, rijst vanuit de zee een bolwerk van kerken op. Estland is een overwegend luthers land, hoewel er ook veel baptisten en methodisten zijn. Vanaf de veerboot Georg Ots, die 's morgens uit Helsinki was vertrokken, zagen we al mijlen voor de haven aan bakboord de vreemde driehoek die is overgebleven van het al eeuwen geleden verwoeste klooster van Birgitta. In Estland, de kleinste van de Baltische republieken, komt het kerkelijk leven langzaam weer op gang. Binnenkort zullen in Tallinn 8.000 nieuwe testamenten in een nieuwe vertaling van de pers rollen. Vanuit Finland zullen bovendien 35.000 complete bijbels in een oude vooroorlogse vertaling worden ingevoerd. Jarenlang waren de kerkgangers eraan gewend dat ze nauwelijks over bijbels en gezangboeken konden beschikken. Ze zien uit naar deze nieuwe uitgaven, al zullen ze lang niet in de behoefte voorzien.

Met
z'n zessen
één liedboek

Donderdagavond, 6 april 1989 woonden we een dienst bij in de Sint Olofkerk. Dit gebouw was vroeger het eigendom van de Duitssprekende lutherse gemeente maar sinds 1951 komt daar de baptistengemeente bijeen. Er waren zo'n vier à vijfhonderd kerkgangers. We moesten met z'n zessen met één gezangboekje doen. En de vraag naar bijbels en liedboeken neemt alleen maar toe.

Tijdens de maaltijd die volgde, zat ik naast een 78-jarige lutherse predikant. Hij vertelde me dat hij tot voor kort jaarlijks zo'n tien à twintig nieuwe lidmaten bevestigde; dit jaar heeft hij er al 150 gehad en hij verwacht er nog meer. Het zijn vrijwel allemaal volwassenen die nog gedoopt moeten worden. De groei van zijn gemeente gaat gestaag door.

Zijn mogelijke opvolgers - theologiestudenten, wij ontmoetten er zo'n twintig à dertig - krijgen college in het niet erg ruime consistorium, waar trouwens ook de bisschop kantoor houdt. Primitief is het gebouw niet, sober wel. De studenten zaten vol vragen over bijbelvertalen en al spoedig kwam er een gesprek met hen op gang. Een Amerikaan, afkomstig uit Estland, vertaalde in het Engels en maakte tegelijkertijd video-opnamen.

Het was plezierig na afloop van de vele vergaderingen met deze jonge studenten te praten. Ze waren geïnteresseerd bezig met hun taal die verwant is aan het Fins en in nog grotere mate aan het Hongaars. Die taal geeft hun hun identiteit.

Interesse
in nieuwe
vertaling

Vandaar ook dat de bijbel in het Estisch en bijbelvertalen in z'n algemeenheid voor hen belangrijk zijn. Nog geen tien jaar geleden werd de staatsbibliotheek - nu nationale bibliotheek genoemd - als een zwart schaap in het blad van Sovjet-

Nieuw cultureel centrum

bibliotheken afgeschilderd: daar werd veel te veel aandacht geschonken aan oude bijbels. Nu liet men ons in deze bibliotheek vol trots de resultaten zien van hun eigen restauratie-afdeling met onder meer oude drukken van Estische bijbels van de beroemde Plantijn uit Antwerpen.

Op weg naar de bibliotheek zagen we de Estische tricolore wapperen: blauw, zwart, wit. De eerste avond al kregen we zo'n vlag geschonken van wildvreemde jongelui in het centrum van de stad. De Esten zijn blij met een beetje belangstelling uit het buitenland. Bij het kopen van enkele ansichtkaarten zocht een vrouw achter het loket ongevraagd een aantal fraaie postzegels uit. Steeds weer ontmoetten we een heel voorzichtige vriendelijkheid.

Over politiek werd (althans met ons) nauwelijks gesproken. Het leven is sober, het straatbeeld grauw; Er staan rijen mensen voor de winkels, waarin maar weinig te koop is. De mensen zijn overigens tamelijk goed gekleed.

De Esten hebben grootse plannen. Binnenkort komt er een prachtig nieuw cultureel centrum, waarin ook de kerkelijke archieven zullen worden ondergebracht. Bovendien wordt er in de stad druk gerestaureerd. Op verscheidene plaatsen zagen we Polen aan het werk. Zij hebben daarin bijzonder veel ervaring. Ook bleken de kerkleden te dromen van een nieuw opleidingscentrum. Zo werken de Esten hard aan hun toekomst, want hoe lang zal er toekomst zijn? Daarom willen zij nu hun kansen benutten. Er is al een Estische Raad van Kerken gevormd, waarin lutheranen, baptisten, methodisten, adventisten, Estisch-orthodoxen en katholieken samenwerken. Die raad zal ook de verantwoordelijkheid voor de bijbelverspreiding dragen. Zo bereiden de kerken in Estland zich al voor op het moment dat een flink aantal bijbels uit Finland zal arriveren en de nieuwe testamenten van de pers zullen komen.

De vertaling van het oude testament moet bovendien nodig worden gereviseerd; de deuterocanonieke boeken - in dit land van lutheranen en orthodoxen van niet gering belang - moeten opnieuw worden vertaald. Men heeft daar op dit moment echter geen voldoende opgeleide mensen voor. Misschien kunnen dit jaar twee studenten naar de universiteit van Oxford worden uitgezonden voor verdere studie.

Ook de baptisten zijn actief en zeer geïnteresseerd in bijbelwerk; ze zijn best bereid hun tempo wat aan te passen aan het tragere 'volkskerktempo' van de lutheranen, want ze willen één bijbel voor heel Estland en ze willen die samen met de andere kerken realiseren.

Vrijdagavond namen we afscheid. De regen was bezig de laatste sneeuwresten op te ruimen, het voorjaar - veel later dan in ons land - begon door te zetten. We hopen op de zomer.

Het bijbelgenootschap en de R.K. Kerk

door Jan J. van Capelleveen

Van oudsher werd het 175-jarige Nederlands Bijbelgenootschap gedragen door protestanten en nog komen alle bestuursleden, met uitzondering van een oud-katholiek, geheel uit die kerkelijke hoek.

Toch heeft het zich in zijn geschiedenis altijd meer opgesteld als een nationale organisatie dan als een protestantse. Het zag altijd als zijn opdracht de bijbel binnen ieders bereik te brengen, ongeacht de kerkelijke kleur van de mensen.

Dat bewees het genootschap al in zijn beginjaren. Nauwelijks had het goedkope bijbels op de markt gebracht in de Statenvertaling en in Adolf Visschers bewerking van de Nederlandse vertaling van de Duitse Luther-bijbel, of het bestuur bezon zich op de vraag, hoe rooms-katholieken het beste aan bijbels geholpen konden worden. Het bijbelgenootschap begreep dat protestantse vertalingen uit de grondtekst in die kring op grote bezwaren zouden stuiten. Het moest dus een rooms-katholieke vertaling zijn van de Vulgaat, maar binnen het bijbelgenootschap wist niemand of die wel bestond.

Correspondentie met Leonard van Ess

Drie jaar na de oprichting in 1814, hoorde het bestuur - waarschijnlijk van het moedergenootschap in Londen - dat in Zuid-Duitsland de rooms-katholieke hoogleraar Leonard van Ess de bijbel opnieuw in het Duits had vertaald. Onmiddellijk richtte het bestuur zich tot hem.

Kopieën van de eerste brieven die het bijbelgenootschap aan deze bijbelvertaler in Marburg richtte zijn niet bewaard gebleven, maar wel zijn antwoorden. In zijn eerste brief van 13 februari 1817 vertelt hij uitvoerig over zijn vertaling en ook dat speciaal voor de verspreiding ervan een rooms-katholiek bijbelgenootschap is opgericht, dat echter ook al besloten heeft onder protestanten de Luther-bijbel te verspreiden. Kennelijk heeft het NBG gevraagd om exemplaren, want in zijn tweede brief van 22 juni 1817 vertelt Van Ess dat hij 34 bijbels naar Eberfeld gezonden heeft voor doorzending naar Nederland.

De eerste brief van vijf kantjes is in uiterst kriebelig handschrift gesteld dat nauwelijks te lezen is. Waarschijnlijk heeft de secretaris van het NBG in zijn tweede brief daarover een opmerking gemaakt, want het antwoord van Van Ess daarop is duidelijk beter leesbaar.

Uit die brief blijkt de oecumenische gezindheid van deze katholieke hoogleraar. Hij schrijft al in zijn eerste alinea, 'So herrlich vereint der Herr der Herrlichkeit die Seinen, die Er kennt, und die Ihn gemeinschaftlich anbeten, und aus allen Kraeften Seines Wortes und Seines Werkes treue Diener Sent, gleichviel in welchem Buchstaben der Vorm, wenn nur im Geiste und der Wahrheit, in Glauben und Liebe, diesem herrlichen Schoenen Bande, das in den Katholiken, Lutheranern, Reformierten... die wahren Christen immer fester umschliet als Glieder.'

Die 34 Duitse Van Ess-bijbels zullen zeker in goede handen zijn gekomen. Zo groot is de belangstelling voor zijn werk dat het bijbelgenootschap besluit de bijbelverspreiding door Van Ess financieel te steunen. De correspondentie is tot in de jaren dertig van de vorige eeuw voortgezet en in totaal heeft het NBG ruim 36.000 gulden aan de verspreiding van zijn vertaling bijgedragen.

Moerentorf- bijbel

Maar daarmee was er nog geen oplossing voor de uitgave van een bijbel voor Nederlandse katholieken. Van Ess zette echter het bijbelgenootschap op het goede spoor. Op de voorlaatste pagina van zijn eerste brief verwijst Van Ess het NBG naar 'professor Schrant' uit 'Gent en Brussel'. Hij heeft zich kennelijk verschreven, want het gaat om de, in 1817 aan de universiteit van Gent benoemde hoogleraar in de Nederlandse taal en leterkunde, Johannes Matthias Schrant, die in Amsterdam was geboren en daar tot priester is gewijd.¹⁾ Onmiddellijk neemt het bijbelgenootschap contact met hem op. Schrant wijst het bijbelgenootschap op het bestaan van de uit 1599 daterende rooms-katholieke Moerentorf-vertaling.²⁾ Binnen een jaar na het begin van die correspondentie besluit het bijbelgenootschap die vertaling opnieuw te laten herdrukken. Zo kwam de bijbel ook weer beschikbaar voor rooms-katholieken in ons land.³⁾ Via de correspondentie met Schrant kwam het NBG er ook achter dat deze zelf van plan was de bijbel opnieuw te vertalen. In 1819 tekende het NBG daarom in voor duizend exemplaren van die vertaling, waaraan nog moest worden begonnen. Ook het Britse en Buitenlands Bijbelgenootschap hoort van de plannen en laat weten dat het aantal op zijn kosten verhoogd kan worden tot zelfs 4.000.⁴⁾

Die stimulans heeft echter nooit tot uitgave geleid. Prof. Schrant heeft zijn vertaling gemaakt, maar jaren later bleek dat het een vertaling met aantekeningen was die het Nederlands Bijbelgenootschap daarom niet kon uitgeven.

Aanvankelijk had prof. Schrant van de groot-vicariss van de aartsbisschop van Mechelen Verheijlewegen toestemming verkregen om naast een uitgave met aantekeningen er ook een zonder te laten drukken die ruim een derde van de prijs goedkoper zou zijn (twee in plaats van drie gulden), maar verontruste katholieken gingen klagen bij bisschop De Maen en die 'verklaart nimmer tot enige uitgave toestemming gegeven te hebben'.⁵⁾ Toen besloot het Nederlands Bijbelgenootschap in 1835 in 'arrenmoede' maar de Moerentorf-bijbel opnieuw te herdrukken.

Verzet van het Vaticaan

Ook andere bijbelgenootschappen keken in die begintijd niet naar kerkelijke gezindheid. Toen Poolse notabelen in 1816 het plan opvatten een bijbelgenootschap op te richten, nodigden zij ook de rooms-katholieke aartsbisschop van Warschau uit. Deze vroeg de paus, of hij dat wel kon doen. Het Vaticaanse antwoord luidde vernietigend. De paus schreef de aartsbisschop dat hij ontsteld was 'over deze sluwe uitvinding die de grondslagen van de godsdienst ondermijnt'.⁶⁾ Ook zijn opvolger, paus Leo XII, liet zich direct na zijn ambtsaanvaarding in 1823 negatief uit en riep de bisschoppen op 'hun kuddes weg te leiden van deze vergiftigde weiden'.⁷⁾ Prof. dr. Leonard van Ess was zich van dat verzet van het Vaticaan tegen de bijbelverspreiding bewust. Hij schrijft dan ook op weinig vleeiende wijze over de Vaticaanse houding. In zijn tweede brief vertrouwt hij het bestuur van het bijbelgenootschap toe, 'Bis jetzt ist der Macht der Finsternis noch keine Gewalt gegeben unmittelbar meine Person zu verfolgen, oder mich mit Strafe und Bann zu drohen, obwohl die roemische (wie auch ihre Noble Garde, die Jesuiten) von meinem unermüdeten Streben genaue Kunde hat. Mir ist noch von keiner

**Breuk
In
Nederland**

geistlichen Behörde ein Verbot gegen die Verbreitung des göttlichen Wortes zugekommen. Die klugen und verschnitzten Jesuiten und Curialisten mögen vielleicht genau berechnen, dass ein Verbot bei mir nicht nur nichts helfen, sondern dadurch dem Triebade meiner geschäftigen Verbreitung einen um so schnelleren Umdring, und stärkeren Kraftstoss gegeben würde, mithin sie nicht erreichen was sie intensiren.'

Verder in de brief geeft hij aan dat lang niet iedere bisschop het met Rome eens is. Hij schrijft tenminste, '...die bischöflichen Behoerden werden geneigter ihre approbationen zu geben, und Rom wird beschaemt und muss verstummen.' De ontwikkeling leerde dat hij op dat punt te optimistisch was. Het rooms-katholieke bijbelgenootschap van Leonard van Ess bleef een eenling in de katholieke wereld en de pauselijke uitspraken zorgden ervoor dat katholieken op den duur toch wegdreven van de bijbelgenootschappen.

Omdat Nederland sedert de Reformatie voor de Rooms Katholieke Kerk missiegebied was en geen bisschoppen kende, had het Vaticaan in ons land weinig directe invloed. Er waren nogal wat priester die het genootschap een goed hart toedroegen. Het Nederlands Bijbelgenootschap bleef katholieken bijbels aanbieden en die bleven ze - zij het niet in grote aantallen - afnemen. Er bestond in katholieke kring ook zeker belangstelling voor de bijbel, al is van de vertaling van prof. Schrant in eerste instantie niet veel terecht gekomen. Tussen 1859 en 1869 publiceerde S.P. Lippman en tussen 1860 en 1866 Joannes Theodorus Beelen vertalingen van het volledige nieuwe testament, maar dat gebeurde buiten het bijbelgenootschap om.

Tweemaal heeft de afdeling Nijmegen geprobeerd binnen het bijbelgenootschap een aparte afdeling op te richten voor verspreiding van de bijbel onder rooms-katholieken, eerst in 1839 en opnieuw in 1841. In beide gevallen verwierp de algemene vergadering dat plan, omdat het vreesde dat het genootschap zou worden opgesplitst in twee takken, een katholieke en een protestantse en het wilde naar buiten juist als een nationaal genootschap zonder kerkelijke kleur optreden.

Toch heeft in de loop der jaren het NBG steeds meer een protestants stempel gekregen. De diepste oorzaak moet gezocht worden in de wijding door het Vaticaan in 1853 van een eerste Nederlandse bisschop sedert de Reformatie. Dat besluit heeft protestants Nederland intens geschokt en het bijbelgenootschap is niet aan de gevolgen daarvan ontkomen.

Het bijbelgenootschap wees weliswaar op de algemene vergadering van dat jaar voorstellen af van verontruste protestanten om nu eens echt met de bijbel onder rooms-katholieken te gaan evangeliseren, maar het werd geconfronteerd met een groeiende weerstand van rooms-katholieke zijde. In 1850 had paus Pius IX nog eens opnieuw gewaarschuwd tegen de 'vergiftigde lectuur die de bijbelgenootschappen verspreiden' ⁸⁾ en die pauselijke woorden kregen in deze nieuwe situatie een grotere waarde dan zij voorheen hadden gehad. Ongemerkt en ongewild richtte het bijbelgenootschap zich daarna steeds meer exclusief op de bijbelvoorziening van niet-katholieken. Het heeft ook nooit meer op eigen initiatief een katholieke vertaling laten drukken.

Tweede Vaticaanse Concilie

Pas in 1963 bracht het Tweede Vaticaanse Concilie verandering in die situatie. Het stond de mis in de volkstaal toe, hoewel de Rooms Katholieke Kerk eigenlijk het vertaalwerk nogal verwaarloosd had. Tal van nationale katholieke kerken beseften ineens dat ze alleen maar over sterk verouderde vertalingen beschikten en in de Derde Wereld bezaten ze vaak helemaal geen vertalingen. De bisschop van het Luo-gebied in Kenya zag maar één oplossing. Hij stapte naar het Kenyaanse Bijbelgenootschap en vroeg of dat de Luo-bijbel ook aan zijn kerk wilde leveren. Zijn voorbeeld werd in tal van andere gebieden gevolgd. Ineens verloren de bijbelgenootschappen het rooms-katholieke stigma van ketterij.

In andere gebieden waren katholieken niet gelukkig met de protestantse vertalingen. Vaak waren ze door zendingswerkers gemaakt en misten ze de soepelheid van taal die buitenlanders zich maar zelden eigen maken. Waar ook protestanten verlangden naar een betere, meer eigentijdse vertaling, werd al spoedig overwogen gezamenlijk aan een oecumenische vertaling te gaan werken. Maar dat riep problemen op. Welke grondtekst moest worden gebruikt? Welke plaats moesten de deuterocanonieke boeken krijgen die door de meeste bijbelgenootschappen werden weggelaten?

Dat het de Rooms Katholieke Kerk ernst was om tot vormen van samenwerking te komen, bleek in 1966. Het Vaticaan zond pater Walter Abbott van het secretariaat voor de eenheid als waarnemer naar de assemblee van de bijbelgenootschappen in Buck Hills Falls in de Verenigde Staten. Twee jaar later stelden de Wereldbond van Bijbelgenootschappen en het Vaticaan samen richtlijnen op voor oecumenische vertaalteams.⁹⁾ Van de 573 vertaalprojecten waarbij bijbelgenootschappen nu zijn betrokken zijn er 161 oecumenisch van opzet. Toen katholieken en protestanten eenmaal samen aan het vertalen waren, kwam al spoedig de vraag op of katholieken niet ook mede verantwoordelijkheid konden gaan dragen voor het totale bijbelwerk. In tal van besturen van bijbelgenootschappen werd plaats ingeruimd voor katholieken.

Nederlandse samenwerking

Ook in het bestuur van het Nederlands Bijbelgenootschap dook in de jaren zestig de vraag op, of dat in ons land ook mogelijk zou zijn. Algemeen secretaris mr. F.L.S.F. baron van Tuyll van Serooskerken was daar een groot voorstander van, maar tal van bestuursleden bleven vinden dat de tijd daarvoor nog niet rijp was. Meer dan een eeuw gescheiden optrekken bleek niet door een paar gesprekken te kunnen worden weggewist.

Baron Van Tuyll, die als bestuurslid van de Wereldbond van Bijbelgenootschappen nauw bij de internationale ontwikkeling was betrokken, had begrip voor de protestantse bezwaren, maar achtte de tijd nochtans rijp voor meer samenwerking in eigen land. Hij nam toen het initiatief om er bij vooraanstaande rooms-katholieken op aan te dringen hun eigen Katholieke Bijbelstichting op te richten. Die is er inderdaad gekomen en in de eerste jaren heeft het bijbelgenootschap deze zusterorganisatie op tal van manieren hand en span-diensten verleend. Er werd ook samengewerkt. De uitgave van de bekende serie voor geestelijk gehandicapten 'Wat de bijbel ons vertelt' met de illustraties van Kees de Kort was zo'n gezamenlijk initiatief. Samen werd begonnen aan een oecumenische bijbelvertaling (die nooit goed van de grond is gekomen, maar dat lag niet aan

Katholieke steun

de samenwerking) en samen werd gewerkt aan een vertaling voor mensen buiten de kerk, de Groot Nieuws Bijbel.

Toch verklaarde baron Van Tuyll enkele jaren geleden, toen hij allang met pensioen was, dat hij dat initiatief nu zag als de grootste fout van zijn leven. Hij zei dat hij toen te ongeduldig was geweest. Had hij gewacht dan was de KBS waarschijnlijk nooit opgericht en zaten er nu katholieke leden in het bestuur van het NBG, meende hij.

Want het Nederlands Bijbelgenootschap krijgt wel degelijk ook steun uit rooms-katholieke kring. Er zijn plaatselijke afdelingen waarin katholieken volop meewerken. Zij waarderen de inzet van het bijbelgenootschap voor het internationale bijbelwerk en willen daaraan bijdragen, omdat zij beseffen dat dat werk ook ten goede komt aan hun geloofsgenoten elders, terwijl de Katholieke Bijbelstichting zich bijna uitsluitend op Nederland richt.

Ook het jongste Intomart-onderzoek naar bijbelbezit en bijbelgebruik⁹⁾ dat het bijbelgenootschap samen met de NCRV heeft laten instellen, wijst in die richting. Van de ondervraagden gaf acht procent van de rooms-katholieken aan het NBG regelmatig te steunen. Dat percentage is vergeleken met steun uit de protestantse kerken misschien laag. Van de hervormden zegt 47 procent het werk te steunen, van de kerken met 'gereformeerd' in hun naam 45 en van de andere kerken 38 procent. Maar niet vergeten mag worden dat het bijbelgenootschap zich er nooit bewust voor heeft ingezet om steun vanuit katholieke kring te verwerven.

Het behoeft dan ook geen verbazing te wekken dat de laatste jaren weer vaker in het bestuur de vraag opduikt, of bij de kandidaatstelling voor zetels in het algemeen bestuur het niet tijd wordt ook voor rooms-katholieke kandidaten een verkiesbare plaats in te ruimen.

NOTEN

1. Johannes Matthias Schrant stond in de Franse tijd in Amsterdam bekend als een kanselredenaar, 'de Amsterdamse Fénelon'. Hij publiceerde in 1808 het schoolboekje 'Het leven van Jezus' voor alle gezindten, maar dat vooral gebruikt werd door de wat meer vrijzinnige protestanten. Zijn contacten met het Nederlandse Bijbelgenootschap bracht zijn biograaf prof. dr. L.J. Rogier ertoe te zeggen dat hij daarmee 'heulde'.
2. Tussen 1599 en 1900 zijn er van de Moerentorf-bijbel minstens vijftig drukken verschenen.
3. Volgens prof. Rogier was het ds. A. Goedkoop, garnizoenspredikant in Vlaanderen die het bijbelgenootschap adviseerde om de Moerentorf-bijbel uit te geven, maar deze had in die periode nauw contact met prof. Schrant en aangenomen moet worden dat het voorstel van de laatste kwam.
4. L.J. Rogier Schrant en de katholieke herleving in Joannes Matthias Schrant, Drukkerij Henri Bergmans & Cie, Tilburg 1932, p. 85.
5. L.J. Rogier, Idem, p. 86. Toen in Nederland bisschop Van Vree tot eerste bisschop van Haarlem was benoemd en Schrant allang met emeritaat was, probeerde hij nog eens om tot uitgave van zijn vertaling te komen en later nog weer bij diens opvolger bisschop Wilmer, maar die bleven bij hun weigering. Hun goedkeuring werd waarschijnlijk onthouden om de vertaling van Beelen geen concurrentie aan te doen. Het onuitgegeven vertaalkwerk bevindt zich nu bij de paters Redemptoristen in Duitsland. Het Nederlands Bijbelgenootschap onderneemt pogingen om het alsnog in zijn eigen bibliotheek opgenomen te krijgen.
6. John Owen, The History of the Origin and First Ten Years of the British and Foreign Bible Society, dl. III, Hatchard etc., Londen 1820, p. 303.
7. W. Canton, History of the British and Foreign Bible Society, dl. I, John Murray, Londen 1904, p. 379.
8. Idem, dl II, p. 255.
9. Zie Met Andere Woorden, jaargang 1988 nr. 1, pag. 14.
10. Bijbelbezit en bijbelgebruik in Nederland, een onderzoek in opdracht van de NCRV en het NBG gehouden door Intomart in januari 1989 en vergeleken met onderzoeken uit 1974 en 1981. Uitgave NBG, Haarlem en NCRV, Hilversum. April 1989. Op aanvraag gratis verkrijgbaar.